

*Kysucké kultúrne stredisko v Čadci
Žilinský samosprávny kraj*

Mgr. Pavol Kužma

***Tradičné ľudové
hudobné nástroje na Kysuciach***

*zborník k výstave Čarovné nástroje
Kaštieľ Oščadnica
11. 1. – 10. 2. 2008*

*„Na nepriehľadných nivách slovenskej folklóry mnoho
je ešte nesoranej pôdy, mnoho neposbieraných
kvietkov. Len úsilnou, neodkladnou prácou našich
intelligentov možno ešte sozbierať krásne zbytky
národnej stariny, kým ich docela nezhubia všetko
nivellujúce novoveké kultúry...“*

K. A. Medvecký (1923)

Folklór a súčasnosť

Pri vyslovení pojmov folklór a súčasnosť nevdojak vzniká podozrenie zo zdanlivého protirečenia v časovej zhode, determinante podstaty a obsahu týchto pojmov. Veď čím sa môže napr. taký jav, akým je svätotojárske zaklínanie a otváranie studničiek, stotožniť so súčasným poznaním prírodných javov, keď mystifikácia, ľudová mágia, démonické sily nemajú v spoločenskej praxi miesto?!

Zdá sa, že folklór a súčasnosť vonkoncom spolu nesúvisia ani po stránke formálnej, ani po stránke významovej. Človek si v procese výroby, za sprievodu „hrmotajúcej“ vedecko-technickej revolúcie nepotrebuje obuť krpce a obliecť huňu, aby mohol komunikovať s „inteligentným“ robotom alebo zabezpečovať automatizovaný výrobný proces. Dnes predsa človek lieta do vesmíru, presne tam, kde donedávna, v myšliach ľudí, bývali strigy, čiernokňažníci, víly, svetlonosy a pod. Človek dospel do štádia určitého spoločenského pokroku. Ale musíme tu zároveň poukázať na pojem: DOSPEL. Teda, vyspelosť ktoréhokoľvek človeka nie je determinovaná okamžitým nárastom kvality, ale postupným nadobúdaním skúseností tvorených ľudstvom v procese jeho existencie.

Černyševskij už pred viac ako sto rokmi povedal: „Základom celého spoločenského pokroku, všetkých vymožeností techniky, vedy, umenia, ako aj pokroku v oblasti politicko-sociálnych inštitúcií je práca a tvorivosť človeka, jeho vysoká morálka a KULTÚRNOST.“ Ak definujeme kultúru ako súhrn materiálnych a duchovných hodnôt vytvorených ľudstvom v procese historického vývoja, mali by sme uznať, že človek zúčastňujúci sa spoločenskej praxe vo svojom sociálnom prostredí, najmä na dedine, bol usporadovaný všetkými javmi, ktoré ho v danom čase obklopovali. Teda jeho kultúrna vyspelosť sa prejavovala a doposiaľ prejavuje aj vo forme materiálnych výsledkov jeho činnosti.

Dedina mala a doposiaľ má svoje hodnotové špecifiká, napr. organizáciou rodinného prostredia počnúc, pracovnými návykmi, duchovným životom a zábavou končiac. Zručnosť, schopnosť tvorivého prístupu k riešeniu problémov, vysoká pracovná morálka a zodpovednosť, obetavosť, ale aj impulzivnosť a kreativita, to sú základné osobnostné atribúty ľudu. To sú však dispozície, ako sme už poznamenali, získané v procese historického vývoja osobnosti,

v danom životnom prostredí, ako odraz kultúrnych aktivít. Človek obohatený o estetický a etický zážitok, ovplyvnený prírodnými javmi, ako aj výrobným procesom, bol dokonalejšie pripravený na zvládnutie procesu vytvárania materiálovej kultúry.

A tu sme, myslím si, pri prameni jednoty protikladov - folklór a súčasnosť. Lebo ak definujeme folklór ako súčasť kultúry ľudu, ktorá v sebe obsahuje napr. slovesné, hudobno-tanečné a dramatické prejavy, mali by sme uznať, že folklór je akoby výrobnou silou v oblasti kultúry práce, teda nadobúdania hmotných statkov. Preto naše predstavy o folklóre len ako činnosti folklórnych súborov, skupín a jednotlivcov, ba dokonca tancujúcich spotených mládencov a dievčat sú nekompetentným pohľadom na vlastnú kultúru a kultúrnosť, na vlastnú historickú podmienenosť existencie národa v danom prostredí.

Folklórne bohatstvo ako súčasť kultúrnej dimenzie človeka je obrovským energetickým zdrojom umožňujúcim nám zapájať sa do spoločenskej deľby práce, realizovať v nej naše typické vlastnosti a dispozície, a tým aj dosahovať významné úspechy, napr. let Eugena Čerňana, amerického kozmonauta s koreňmi vo Vysokej nad Kysucou, na Mesiace.

Hľadať, nachádzať a do života spoločnosti uvádzať prvky ľudového umenia – folklóru, je záslužným poslaním každého výskumného pracovníka, folkloristu alebo tvorcu. Treba si uvedomiť, že spomínané lyrické, epické, dramatické útvary, rozprávky, povesti, príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky, anekdoty, ľudové divadlo, detské hry, ľudové piesne a tance, ľudová hudba a pod. sú nielen veľkým kultúrnym bohatstvom, ale aj problémovým prostredím, ktoré treba naštudovať a na základe poznania sa s ním aj stotožniť.

Z tohto hľadiska je veľkým nedostatkom domnienka, že len zorganizovaním napr. folklórneho festivalu alebo súťaže sa vyrieši problém uchovania ľudovej kultúry v spoločenskej praxi. Domnievame sa, že tu ide o porušenie zákona totožnosti: nie je možné stotožňovať jav a podstatu. Preto základným predpokladom na uchovanie ľudových tradícií vo vedomí ľudu by mali byť okrem vyššie uvádzaných aktivít aj výchovno-vzdelávacie akcie, napr. semináre, školenia, besedy, rozhovory, výstavy, výchovné koncerty, vydávanie odbornometodických materiálov a pod. Najdôležitejším fenoménom však zostáva úprimný a aktívny vzťah človeka ku svojej vlastnej histórii a kultúre.

Súborová činnosť: ÁNO! Ale, len a len ako dôsledok nášho poznania, ako vyústenie tvorivej sily získanej poznáním a stotožnením sa s hodnotami. Potom všetky tie výsledky, úspechy, dosiahnuté na domácich a zahraničných festivaloch, sú veľkým zrkadlom našej kultúrnosti, úrovne nášho intelektu a etiky, ako aj spoločenskej praxe.

Veľa sa vykonalo a vykonáva. Zaktivizovala sa činnosť folklórnych skupín a súborov. Výbornú úroveň mali a majú detské súbory. Zachovali sa festivaly – Folklórny festival Ochodnica, Goralské slávnosti v Skalitom, Beskydské slávnosti v Turzovke, Oščadnická heligónka, Vadičovské folklórne slávnosti, organizujú sa súťaže a prehliadky ľudových spevákov a muzikantov atď. V Múzeu kysuckej dediny v Novej Bystrici-Vychylovke vystupujú mnohé folklórne skupiny a súbory. Je toho veľa... Ale, mohlo a malo by byť toho oveľa viac, najmä v oblasti vzdelávania a výchovy, najmä v poznávaní svojho regiónu a v pestovaní citových väzieb, hrdosti na rodný kraj. Lebo mnohokrát sa aj my, súčasníci, bránime poznaniu. Často z neznalosti veci nevieme uviesť na scénu nepreberné bohatstvo ľudovej kultúry. Ľudia akoby sa hanbili za svoju historickú podstatu. A tak sa stalo a, žiaľ, aj stáva, že namiesto krásnych pôvodných piesní, tancov, slovesnej a hmotnej kultúry sa šíria výdobytky rytmu, tempa a agresivity.

Obrovská radosť nad úrovňou a krásou nášho ľudového umenia, našej kultúry – kultúrnosti, hrdosť na skutočnosť, že sme národ malý, ale s veľkou kultúrou, ovácie na domácich a zahraničných festivaloch nám však dávajú možnosť identifikovať množstvo nedostatkov, ktoré bránia ešte väčšiemu vzopätiu sa pri uvádzaní klenotov ľudovej kultúry do života.

Nie, netreba nám krpce a hune pri surfovaní na internete, pri Čerňanových letoch do vesmíru. Treba nám len občas pripomenúť, že by sme hádam pri tých letoch do vesmíru nemali zabúdať na hodnoty, ktoré nás tam dostali a ktorými sme voľakedy disponovali tak ako dedo Čerňan z Vysokej nad Kysucou, t. j. pracovitosť, tvorivosť, vytrvalosť a najmä túžba po poznaní...

Aby sme človeka nevideli len ako vykonávateľa cudzích príkazov a nariadení, ale, a to predovšetkým, ako tvorca hodnôt – slobodného občana.

PhDr. Ivan Žilinčík
Osídlenie a historický vývoj Kysúc

Súvislosti s formovaním a ovplyvňovaním vývoja kultúry a spôsobu života kysuckého ľudu

Región Kysúc netvoril v minulosti samostatný administratívno-správny celok s presne vymedzenými hranicami. Do roku 1922 bol súčasťou Trenčianskej stolice, resp. župy. Pod názvom Kysuce chápeme v súčasnosti územie okresov Čadca a Kysucké Nové Mesto, t. j. jeho hranice vymedzujeme zo súčasného správneho hľadiska. Z tohto dôvodu sa v ďalšom texte nebudeme zaoberať obcami, ktoré boli v minulosti z administratívno-správneho alebo vodopisného hľadiska pričleňované k regiónu Kysuce. Sú to obce ležiace najmä južnejšie od územia Kysúc a v súčasnosti patriace do okresu Žilina.

Trvalé osídlenie Kysúc sa začalo v polovici 13. storočia. V prvej fáze osídľovania, ktorá trvala do 15. storočia, boli osídlené dolné Kysuce po Krásno. Pri vzniku osídlenia je najdôležitejším faktorom otázka pôvodu obyvateľstva vzniknutých obcí. Obyvatelia vytvárajúci osídlenie dolných Kysúc boli domáceho slovenského pôvodu. Na Kysuce prišli z oblastí ležiacich južnejšie od nich, kde osídlenie vzniklo už skôr.

Ako prvé sídla vznikli obce: Kysucké Nové Mesto a Radoľa (pri všetkých názvoch obcí budeme používať terajšie názvy a nie názvy, pod ktorými sa spomínali v minulosti). Obe vznikli v polovici 13. storočia, na zvykovom práve. Na základe zvykového slovenského práva malo obyvateľstvo vo vzťahu k pôde, ktorá bola ich hlavným výrobným prostriedkom, spočiatku charakter pospolitého vlastníctva a kolektívneho užívacieho práva na ňu, všetkými obyvateľmi dediny v rámci chotárneho spoločenstva. Z hľadiska správneho sa toto právo vyznačovalo slobodnou voľbou richtára. Z týchto dvoch obcí sa v ďalšom období prirodzeným nárastom obyvateľstva vyvinuli, na zvykovom práve, ďalšie osady. K intenzívnejšiemu nárastu osídlenia došlo v 2. polovici 14. storočia a v 15. storočia pod vplyvom žilinského práva. Hoci sa žilinské právo vyvinulo z nemeckého práva, osídľujúcim prvkom v oblasti dolných Kysúc bolo domáce slovenské obyvateľstvo. Z hľadiska správneho sa žilinské právo vyznačovalo dedičným richtárstvom. Z hospodárskeho hľadiska to bola

emfyteutická (dedičná) držba pôdy všetkými obyvateľmi dediny. Obyvatelia dedín vzniknutých na tomto práve mali za dedičné užívanie feudálnej pôdy pevne stanovené feudálne povinnosti a dávky. Obyvatelia starších obcí vzniknutých na zvykovom slovenskom práve mali už v tomto období na pôdu len užívacie, tzv. nescudziteľné právo. Za užívanie pôdy mali tiež stanovené pevné feudálne povinnosti a dávky, ktoré boli v porovnaní so žilinským právom vyššie. Na žilinské právo, t. j. na súbor právnych noriem a zvyklostí, preto prešli aj niektoré obce, vzniknuté na zvykovom práve. Prvou bolo Kysucké Nové Mesto už v roku 1325.

V prvej fáze osídľovania Kysúc vznikli okrem už spomínaných obcí Kysucké Nové Mesto a Radoľa tieto samostatné obce (v zátvorkách uvádzame rok 1. písomnej zmienky o obci, nie rok ich vzniku): Krásno (1325), Rudina (1359), Nesluša (1367), Dubie (1367), Dolný Vadičov (1419), Snežnica (1426), Kysucký Lieskovec, Budatínska Lehota, Povina, Oškerda (všetky 1438), Horný Vadičov (1504), Rudinka (1506). Najsevernejšie položeným sídlom bolo až do polovice 16. storočia Krásno. Územie horných Kysúc nebolo trvalo osídlené.

Druhá fáza osídlenia, počas ktorej boli v 2. pol. 16. storočia a v 17. storočí osídlené horné Kysuce, ako aj doosídlené trvalo neosídlené časti dolných Kysúc, bola tvorená valašským elementom počas valašského a kopaničiarskeho osídlenia. Na Kysuciach sa na základe valašského práva vytvorilo osídlenie, ktoré sa od predchádzajúceho osídlenia odlišovalo viacerými faktormi. Tieto v ďalšom historickom vývoji veľkou mierou ovplyvnili kultúru a spôsob života kysuckého ľudu. Najdôležitejšie boli tieto faktory a javy:

- iný ekonomicko-sociálny pôvod valachov
- rôznorodý etnický pôvod valachov.

Obyvatelia starších dedín na dolných Kysuciach boli roľníci a vo vzťahu k vlastníkovi pôdy, zemepánovi, boli poddaní. Novopríchodzí valasi boli kočovní horskí pastieri, vo vzťahu k vlastníkom pasienkov boli slobodní. Za využívanie feudálnej pôdy na pašu pre svoje stáda mu platili buď v naturáliách, peniazoch, alebo napr. strážnou službou. Príchodom valachov na Kysuce sa tak stretli dve rozdielne skupiny obyvateľstva s veľmi rozdielnou kultúrou a spôsobom života, vyplývajúceho z rozdielnej hospodársko-sociálnej základne.

Valasi sa na Kysuciach objavili na začiatku 16. storočia. Na toto územie prišli sčasti na pozvanie feudálnych pánov, ktorí tu mali svoje majetky (zemepáni z Budatína, Strečna, Hričova-Bytče a Starého hradu), sčasti sa na Kysuce dostali pri živelnom postupe hrebeňom Karpát. Valasi našli na vyššie položených a hospodársky nevyužitých horských lúkach a pasienkoch na celých Kysuciach vhodné pasienky pre svoje početné stáda valašského dobytká, najmä oviec a kôz.

Po príchode, kočovali so svojimi stádami územím Kysúc. Na vhodných miestach si postavili dočasné koliby a salaše. Po vypasení pastvín v mieste dočasného bydliska sa presunuli do ďalšieho prechodného bydliska. Valasi so svojimi stádami kočovali v určitom kruhu, v ktorom mali vybudovaných viacero dočasných kolíb a salašov.

Valasi pochádzali z Valašska v terajšom Rumunsku, odkiaľ sa v 14. storočí vydali na cestu hrebeňom Karpát. Postupne osídľovali na základe valašského práva, ktoré bolo súhrnom právnych noriem a zvyklostí zodpovedajúcich pastierskemu spôsobu života valachov, horské oblasti v priestore oblúka Karpát, cez Ukrajinu a poľsko-slovenskými svahmi na západ. Na Kysuce prišli vo viacerých vlnách v priebehu 16. storočia. V čase príchodu tvorila ich jadro rusínsko-rumunská zložka. Ich rady postupne dopĺňalo domáce slovenské obyvateľstvo, ktoré, najmä v dôsledku stupňujúceho sa feudálneho útlaku, opúšťalo roľnícky spôsob života na svojich hospodárstvach a príchodom ku valachom sa začalo zaoberať migrujúcim horským pastierstvom. Etnické zloženie valachov bolo v neustálom vývoji. Príchodom nových valachov sa stávalo rôznorodým, postupne však valasi splývali s miestnym obyvateľstvom.

Hlavným zamestnaním valachov bolo horské pastierstvo a salašnícky chov dobytká, najmä oviec a kôz, ako aj remeselné spracovanie produktov z ich chovu (výroba syra a bryndze z mlieka, výroba huní z ovčej vlny). Postupne sa začali trvalo usadzovať v opustených domoch na horných koncoch starších dedín (v Nesluši sú písomne doložené už r. 1548) a na vhodných miestach horných Kysúc a neosídlených dolín dolných Kysúc. Aj po usadení na jednom mieste pokračovali v salašníckom chove dobytká. Postupne začali pri svojich obydliach klčovať lesnú a krovinatú pôdu a pestovať obilie a zeleninu. Z pôvodne etnickej skupiny sa valasi postupne stali sociálnou skupinou, zaoberajúcou sa horským pastierstvom. Postupne ich

pastiersky spôsob života prechádzal do pastiersko-roľníckeho a valašské osídlenie začalo prerastať do kopaničiarskeho. Zároveň sa menilo ich ekonomicko-sociálne postavenie. Zo slobodných pastierov sa postupne stali obyvatelia valašských a kopaničiarskych osád zaoberajúcich sa pastierstvom a horským roľníctvom, s feudálnou závislosťou od zemepánov. Názvom valach sa v ďalších storočiach označoval obyvateľ horskej osady, ktorý sa živil horským pastierstvom a roľníctvom a spracovával ovčie produkty podľa valašských spôsobov.

Počas valašského osídľovania vznikli nasledovné obce: Čadca (1565), Lopušná (1572), Rudinská (1579), Ochodnica, Dunajov (obe 1596), Stará Bystrica (1636). Valasi sa usídlili aj v Nesluši, Povine, Krásne, Oškerde, Kysuckom Lieskovci a ďalších starších obciach. Pri kopaničiarskom osídlení vznikli: Vysoká, Olešná (obe 1619), Lodno, Horelica, Raková, Svrčinovec (všetky 1635), Zborov, Staškov (obe 1640), Čierne, Oščadnica (obe 1641), Podvysoká (1658), Skalité, Nová Bystrica, Pažite, Klubina a Radôstka (všetky 1662), Riečnica (1696). Pri dvoch obciach vieme aj presné roky vzniku – Turzovka vznikla v roku 1598 a Zákopčie v roku 1661.

Príchod valachov a ich postupné splynutie s pôvodným slovenským obyvateľstvom bolo dôležitým faktorom vedúcim k vzniku viacerých podoblastí s rozdielnymi prvkami v materiálnej a duchovnej kultúre i spôsobe života kysuckého ľudu. Bolo to predovšetkým stretnutie roľníckeho a pastierskeho spôsobu života a ich vzájomné sa ovplyvňovanie a postupné splývanie.

Pastierskym spôsobom života bolo ovplyvňované pôvodné roľnícke obyvateľstvo v starších dedinách dolných Kysúc, vzniknutých na zvykovom alebo žilinskom práve. Z ekonomického hľadiska to bolo najmä prevzatie salašníckeho spôsobu chovu oviec, do príchodu valachov vlastne neznámeho spôsobu chovu dobytku a hospodárskeho využívania horských lúk a pasienkov. Ovce sa na Kysuciach chovali aj predtým, bol to však iný druh, ktorý bol chovaný pre mäso a vlnu, pasený na úhoroch. Chov húževnatejších a odolnejších valašských oviec bol zameraný na mliečnu produkciu a vlnu. Ovce sa pásli na vyššie položených trávnatých plochách. Postupné dopĺňanie radov valachov „zbehlíkmi“ z roľníckej pôdy viedlo k stavu, že pôvodné roľnícke obyvateľstvo začalo nadobúdať početnú prevahu nad pastierskym. Spolu s ďalšími faktormi, napr. početný nárast valachov

a pod., to viedlo k problémom so zabezpečením základnej obživy. Obyvateľstvo bolo nútené hľadať nové zdroje obživy v horskom roľníctve. Nemalú úlohu tu zohrával aj fakt, že medzi valachmi bol dostatok voľnej pracovnej sily, čo bolo zapríčinené aj tým, že na pasenie veľkých čried dobytká na rozľahlých pastvinách stačilo málo ľudí. Viedlo to k zmene z pastierskeho spôsobu života na pastiersko-roľnícky, čo sa prejavilo aj v zmene osídlenia z valašského na kopaničiarske.

Vplyv tu zohrával aj pôvod valašských osídľovateľov v časoch, keď sa už začali trvalo usadzovať a vytvárať sídelné celky. Ako spomínáme vyššie, v čase príchodu valachov vo viacerých vlnách na Kysuce tvorila ich jadro rusínsko-rumunská zložka. V časoch trvalého usídľovania už dominantnú zložku tvorilo domáce slovenské obyvateľstvo. Čiastočne tu úlohu zohrávala aj poloha jednotlivých častí Kysúc.

V oblasti Bystrickej doliny tvorilo väčšinu nových osadníkov obyvateľstvo vzniknuté prirodzeným populačným prírastkom obyvateľov Strečnianskeho panstva a obyvateľov z oblasti Bielej Oravy, z regiónu Orava. V oblasti dolných Kysúc to boli prírastky vzniknuté prirodzeným populačným prírastkom obyvateľstva Budatínskeho panstva. V oblasti stredného toku Kysuce to boli prírastky z panstiev Strečno a Budatín. V oblasti povodia riečok Skaliťanka a Čierňanka to popri prebytkoch z panstiev Strečno a Budatín boli aj zbehovia z pôdy v Malopoľsku (Skalité, časť Čierneho a Oščadnica) a v Sliezsku (časť Čierneho a Svrčinovca). V oblasti horného toku Kysuce to boli obyvatelia z iných častí panstva Bytča, čiastočne aj zo susednej oblasti Moravy a Sliezska.

Susediace krajiny a oblasti (Morava, Sliezsko, Malopoľsko, Orava a Považie) ovplyvňovali kultúru a spôsob života na Kysuciach až do prvých desaťročí 20. storočia.

Na konci 17. storočia už boli Kysuce osídlené, kultúra a spôsob života ich ľudu boli ustálené. Materiálna a duchovná kultúra ľudu sa prenášala z generácie na generáciu, z času na čas so zmenami, ktoré priniesli niektoré dôležité javy historického vývoja. Mnohé prvky ľudovej kultúry sa zachovali až do polovice 20. storočia. Bol to dôsledok pomerne zložitého ekonomicko-sociálneho vývoja regiónu.

V priebehu historického vývoja sa vyskytli viaceré javy a udalosti, ktoré ovplyvňovali materiálnu a duchovnú kultúru v jednotlivých

podoblastiach i na celých Kysuciach. Pozornosť venujeme len niektorým z nich.

Feudálne panstvá tvorili z hľadiska verejnej správy a súdnictva samostatné celky, kde feudál ako vlastník panstva vykonával nad poddanským obyvateľstvom štátnu správu. Kysuce boli rozdelené do zániku feudalizmu v roku 1848 medzi viaceré panstvá. Okolo dolného toku Kysuce sa rozprestieralo panstvo Budatín, ktoré do roku 1769 malo časť majetkov a poddaných tiež v 10 dedinách okolo stredného toku Kysuce, kde malo svoje majetky aj panstvo Strečno, ktorému patrila aj Bystrická dolina. Oblasť okolo horného toku Kysuce bola vo vlastníctve panstva Bytča. Malá časť východných Kysúc patrila do panstva Starý hrad. Na konci 17. storočia sa od panstva Strečno oddelenilo panstvo Teplička, ktorému pripadla časť Bystrickej doliny a od ktorého sa v pol. 18. storočia odtrhlo panstvo Gbeľany. Niektoré obce boli zemianske (Snežnica, Horný Vadičov). Panstvá tvorili pomerné samostatné ekonomicko-sociálno-správne celky. Obyvatelia jednotlivých panstiev sa v niektorých javoch kultúry a spôsobu života navzájom odlišovali. Ako príklad môžeme uviesť oblasť pracovného zvykoslovía. Obyvatelia jednotlivých panstiev sa stretávali pri plnení feudálnej povinnosti – roboty, na panských majeroch, čím sa navzájom ovplyvňovali a zjednocovali nielen v pracovnom zvykosloví. Budatínske panstvo malo svoje majery v Budatíne a Rudinke. Bytča v Turzovke, Strečno v Zákopčí, Oščadnici, Čadci a Krásne. Teplička mala majer v Starej Bystrici. Tak napríklad majer v Zákopčí obrábali okrem domácich aj poddaní z Rakovej, zo Svrčinovca a Staškova. Majer v Turzovke obrábali poddaní z obce, ako aj z ostatných obcí Bytčianskeho panstva na Kysuciach – z Vysokej, Olešnej a Podvysokej.

Už v priebehu 18. storočia začali odchádzať niektorí obyvatelia Kysúc na sezónne poľnohospodárske práce pri zbere úrody do južných oblastí krajiny, kde plodiny dozrievali skôr. Niekoľkotýždňové každoročné pobyty v inej časti krajiny a pracovný kontakt s miestnym obyvateľstvom i obyvateľmi iných regiónov viedli k ovplyvneniu ich materiálnej a duchovnej kultúry. Bolo to najmä v 19. storočí a prvých desaťročiach 20. storočia, keď k sezónnym prácam pribudli ďalšie doplnkové vandrovné zamestnania: drotárstvo a podomový obchod.

Ťažké životné podmienky (nízka rentabilita poľnohospodárskej výroby, nedostatok voľných pracovných miest) viedli, najmä na konci

19. storočia a v prvých desaťročiach 20. storočia, obyvateľov regiónu k trvalému alebo dočasnému vysťahovalectvu. Dočasní vysťahovalci sa spravidla po viacročnom pobyte v zahraničí snažili zachovať získané návyky v spôsobe života a kultúry. Väčšina z nich sa však začlenila do bežného života. Napriek tomu pobyt v hospodársky a kultúrne vyspelejšom prostredí zanechal stopy v ich ďalšom živote, ako aj v živote ich rodín. Navrátilci z vysťahovalectva si so sebou priniesli rôzne pracovné nástroje, osobné a hygienické potreby, časti odevov, ale tiež slovenské knihy, časopisy, hudobné nástroje (napr. ťahacie harmoniky) a ďalšie predmety.

Už od 20. rokov 20. storočia začínajú postupne zanikať archaické prvky v kultúre a spôsobe života kysuckého ľudu. Stalo sa tak najprv v hospodárskych centrách (Čadca, Kysucké Nové Mesto, Turzovka), postupne aj v ostatných oblastiach Kysúc. Osobitá ľudová kultúra a spôsob života kysuckého ľudu sa postupne prestali odlišovať od ostatného Slovenska, čo bolo dôsledkom ekonomicko-sociálnych zmien v polovici 20. storočia.

V tejto práci uvádzam len stručný náčrt osídlenia a historického vývoja Kysúc, v súvislosti s formovaním a ovplyvňovaním vývoja kultúry a spôsobu života kysuckého ľudu.

Na túto problematiku som sa zameriaval výlučne z historického hľadiska. Pozornosť som venoval len niektorým závažným a dôležitým historickým javom, ktoré zásadne ovplyvnili formovanie a vývin spôsobu života a kultúry ľudu na Kysuciach v minulosti.



Ľudová hudobná kultúra Kysúc

Ľudová kultúra Kysúc je mimoriadne mnohotvárna. Táto mnohotváornosť je dôsledkom súvislostí vyplývajúcich najmä zo spoločensko-ekonomických a politicko-mocenských vzťahov v tomto regióne, najmä od 13. storočia.

Krajinná konfigurácia, strategická poloha územia a ekonomicko-mocenské záujmy feudálov mali za následok veľkú migráciu obyvateľstva, a tým aj vrstvenie multikultúrnych vzťahov. Ako boli Kysuce osídľované, napr. na zvykovom (slovenskom), nemeckom a valaskom práve, dochádzalo k prelínaniu, osvojovaniu a vzájomnému ovplyvňovaniu v oblasti etnokultúrnych javov, najmä v oblasti hudobného folklóru.

Pôvodné etnikum slovenského pôvodu, ktoré bolo nositeľom roľníckej kultúry na dolných Kysuciach, sa počas valašskej kolonizácie dostalo do kontaktu s novou pastierskou kultúrou (od začiatku 16. storočia). Na dôvažok, na prelome 18. a 19. storočia, sa aj na Kysuciach objavuje nová hudobná kultúra, tzv. novouhorská.

Geografická členitosť, horské masívy s mohutným zalesnením, doliny s neľahkou komunikačnou dostupnosťou, rodové a skupinové zvyky a zákony neumožňujúce nadväzovanie napr. kultúrno-spoločenských a hospodárskych kontaktov s obyvateľstvom iných osád a lokalít mali okrem iného významný vplyv na charakter kysuckého hudobného dialektu, na jeho vývoj a ustálenie. Boli vynikajúcim konzervujúcim činiteľom.

Kysucký hudobný dialekt je organickou súčasťou hudobno-nárečovej oblasti stredného, severného a severozápadného Slovenska. Pre lepšie pochopenie a osvojenie si nášho hudobného dialektu v kontexte hudobných dialektov Slovenska uvádzame rozloženie hudobno-folklórnych oblastí na Slovensku:

1. Oblasť západného a južného Slovenska

Hudobné nárečia tohto regiónu sú poznačené starou roľníckou kultúrou, so základným inštrumentárom: gajdy a citara. Štýlové vrstvy novej piesňovej kultúry obsahujú sláčikové a cimbalové, ako aj dychové hudby.

Do tejto oblasti patria regióny: Trnava, Myjava, Záhorie, Trenčín, Pridunajsko, Ponitrie, Požitavie, Tekov, Hont a Novohrad.

2. Oblasť stredného, severného a severozápadného Slovenska

V tejto oblasti je dominantnou štýlová vrstva pastierskej hudobnej kultúry, so základným nástrojovým inštrumentárom: píšťaly a fujary. Vyskytujú sa gajdošské a vrchárske muzičky. Neskôr, pod vplyvom novouhorskej hudobnej kultúry, sa objavujú hudobno-inštrumentálne zoskupenia s najčastejším obsadením: 1. husle, 2. husle, kontry, cimbal a veľká basa, tzv. cimbalovky.

Do tejto oblasti patria regióny: Gemer, Podpoľanie, Horehronie, Liptov, Orava a Kysuce.

3. Oblasť východného Slovenska

V tejto oblasti prevládajú hypotóninové útvary piesní, so základným nástrojovým inštrumentárom: sláčikové hudobné nástroje, cimbal, harmonika. Vyskytujú sa malé sláčikové muzičky, ako aj hudobno-inštrumentálne zoskupenia: cimbalovky.

Do tejto oblasti patria: Spiš, Šariš, Zemplín a Abov.

Pri vymedzení jednotlivých oblastí však nesmieme opomenúť, že folklórne oblasti, ako aj hudobné nárečia regiónov nie sú prísne ohraničené. Existuje medzi nimi pozvoľný prechod.

Z predmetného rozloženia hudobno-folklórnych oblastí Slovenska sa potvrdzuje, že kysucký hudobný dialekt je špecifickým vyjadrením príslušnosti k slovenskému hudobnému prostrediu, čo dáva nositeľom tohto dialektu, okrem iného, tiež charakter slovenskej etnicity.

Ako sa uvádza na inom mieste, Kysuce boli osídľované v niekoľkých časových vrstvách aj etnikom z iných oblastí, s rôznou spoločenskou a výrobnou praxou, s rôznou kultúrnou vyspelosťou, kvalitou hudobného myslenia a cítenia. Podobne ako v jednotlivých hudobno-nárečových oblastiach Slovenska nachádzame aj na Kysuciach hudobno-nárečové vplyvy z okolitých oblastí.

V rámci kysuckého hudobného dialektu, kde piesne väčšinou spočívajú na lydickej a mixolydickej tónine, odlišujúcej sa od durovej zväčšenou kvartou, kde majú výraznú prevahu lydicke kvintonálne a kvintakordálne rody, s charakteristickým viachlasom, napr.:



zaznamenávame aj piesne prechodného charakteru. Túto tendenciu môžeme pozorovať najmä v severovýchodnej časti Kysúc, t. j. v goralských lokalitách Svrčinovec, Čierne, Skalité, Oščadnica a Čadca-Čadečka, napr.:



Všimnime si jednoduchú jazykovú transkripciu záznamu uvedených piesní, ktorá tiež zreľňuje náš pohľad na výskyt goralského hudobného dialektu na Kysuciach.

Základným nástrojovým inštrumentárom tejto goralskej oblasti Kysúc boli pastierske píšťaly a koncovky, ako aj dvojzvukové gajdy.

V dôsledku komercionalizácie spoločenského života, rozvoja pohostinských služieb, keď majitelia týchto zariadení začali zabezpečovať hudobnú produkciu prostredníctvom cigánskych muzikantov združených v sláčikových inštrumentálnych zoskupeniach, napr. bratia „Karušovci“ zo Skalitého a Čierneho, s cimbalistom Jožkom Kyzekom z Čadečky a basistom Stráňavom z Čierneho-Kamenca, došlo v tejto goralskej oblasti Kysúc k mimoriadnemu javu. „Cimbalovka“ vytlačila z aktívneho kultúrno-spoločenského prostredia pôvodné aerofóny – gajdy a píšťaly, ako aj vrchársku muzičku. Avšak po zániku cimbalovej hudby, v dôsledku úmrtia hudobníkov, nastalo vákuum, ktoré veľmi rýchlo zaplnili novodobé ťahacie hudobné nástroje: heligónky a akordeóny. Došlo tu k pôsobeniu nivelizujúcich činiteľov, napr. štýl hry cigánskych hudobníkov, novodobé hudobné nástroje, umelá hudba, moderná technika, ktoré spôsobili takmer zánik autochtónnych tvarov hudobno-vokálneho prejavu, s negatívnym dopadom na hudobné myslenie a cítenie obyvateľstva.

Nie menej významnou skutočnosťou je výskyt tzv. novouhorských piesní, najmä v Javorníckej oblasti Kysúc, charakterizovaných harmonickým hudobným myslením dur-mol, bodkovaným rytmom, ktorý sa vyvinul z verbunkového štýlu. Treba však poznamenať, že novouhorský štýl má na Kysuciach variantný charakter. V pôvodnom slovenskom a valašskom prostredí došlo k jeho posunu k manifestnému hudobno-vokálnemu kysuckému dialektu. Je to dôsledok pôsobenia už spomínanej zemepisnej tvárnosti, ekonomicko-politického vývoja, obradovosti, intimity, ako aj funkcionality nástrojového inštrumentára, s dominantným postavením aerofónov, teda dôsledok pôsobenia konzervujúcich činiteľov.

Na južných svahoch Moravsko-sliezskych Beskýd, na moravsko-slovenskom pomedzí, v prihraničných častiach obcí Makov, Korňa, najmä však v obci Vysoká nad Kysucou, sme zaznamenali slovakizovaný tvar „moravsko-sliezskej besiedky“. Tance, piesňová rytmická štruktúra, napr. 3/4 rytmus, ako aj funkcionality daného „materiálu“ zodpovedajú formám spoločensko-hudobnej kultúry mestského prostredia, napr.:



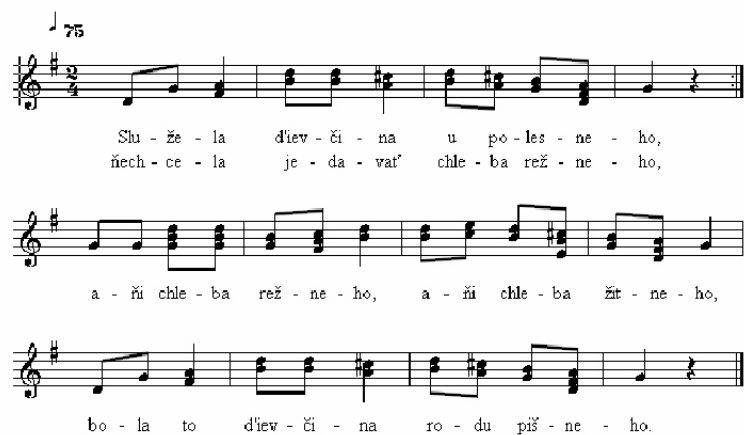
Základným nástrojovým inštrumentárom tejto oblasti Kysúc, popri pastierskych píšťalách, sú strunozvukné hudobné nástroje – husle a cimbal. Z ústneho podania (Paľo Krasuľa, Tono Krasuľa, Ondrej Jurčo, Anna Ligačová, Martin Štrkáč, Anton Stolarík...) sa dozvedáme, že prvou cimbalovkou v tejto oblasti bola židovská cimbalová muzika, známa už na prelome 19. a 20. storočia, v obci Vysoká nad Kysucou-Dolný Kelčov. V oblasti Javorníkov pôsobilo niekoľko cimbalových hudieb: Štrkáčovci, Janetkovci, Krasuľovci, hudba Janka Kuderavého... Je prirodzené, že piesňový inštrumentár bol ovplyvnený technickými možnosťami nástrojov tohto hudobného zoskupenia. Výskytom bodkovaného rytmu, harmonického tvaru dur-mol, napr.:



sa potvrdzuje prítomnosť tzv. novouhorských piesní.

Výskyt novouhorskej piesne v tejto oblasti zdôvodňujeme kontaktom obyvateľstva s maďarským prostredím, v dôsledku jeho častého pobytu na Dolnej Zemi, kde sa chodievalo na sezónne poľnohospodárske práce, po „drotárke“... Domnievame sa tiež, že aj prítomnosť židovskej komunity na Dolnom Kelčove, napr. existujúca synagóga, hospodárska činnosť, náklonnosť k novouhorskej hudobnej kultúre, mala za následok aktivizáciu hudobnej produkcie, ktorá zodpovedala novej forme piesňovej kultúry – novouhorskej.

Z hľadiska manifestného výskytu kysuckého hudobného dialektu je najtypickejším prostredím hudobno-vokálna oblasť Kysuckej vrchoviny, s pôvodným nástrojovým a piesňovým inštrumentárom pastierskej kultúry. V Terchovej, v Lutiši a Radôstke, v Riečnici, Novej a Starej Bystrici, v Hornom a Dolnom Vadičove, ako aj v ďalších príľahlých oblastiach Kysuckej vrchoviny sme mohli zaznamenať archaické hudobno-tanečné a vokálne prejavy, s charakteristickými *vlastnosťami* hudobno-vokálnej kultúry: špecifický viachlas, osobitné hudobno-štrukturálne znaky, napr.:



Slu - že - la d'iev - či - na u po - les - ne - ho,
 nech - ce - la je - da - vať chle - ba rež - ne - ho,
 a - ňi chle - ba rež - ne - ho, a - ňi chle - ba žit - ne - ho,
 bo - la to d'iev - či - na ro - du piš - ne - ho.

Popri tradičných pastierskych nástrojoch – aerofónoch: pastierske píšťaly, koncovky a fujary trombity, sme zaznamenali bohatý výskyt vrchárskej muzičky. Pôvodná vrchárska muzička, tzv. nebeská, buková či drevená, s obsadením: 1. husle, často aj 2. husle, kontry, malá baska s ladením d-G, je typickým inštrumentálnym zoskupením tzv. terchovského hudobného dialektu, profilujúceho nástrojovú inštrumentalitu celej oblasti Kysuckej vrchoviny. Treba mať na zreteli skutočnosť, že táto oblasť je známa svojou variantnosťou.

Charakteristickým *znakom* vokálneho interpretačného štýlu v tejto oblasti Kysúc je variabilita a improvizácia v interpretácii. Ide o vžitý interpretačný princíp, ktorý súvisí s viachlasom a hudobnou inštrumentalitou. Spôsob hudobného prejavu muzikantov, napr. harmonizácia, improvizácia, mal podiel na formovaní špecifického vrchovinského viachlasu, avšak v jednotlivých variantoch bez ustálenej podoby. K interpretačným zvláštnostiam na Kysuciach, najmä však v oblasti Kysuckej vrchoviny, patrí skutočnosť, že pri viachlasnom speve vedúci hlas cantus-firmus spieva spravidla iba jeden spevák. Ostatní dopĺňujú sprievodné, harmonicky doplnkové hlasy – prikladajú. Každá pieseň „pri muzike“ sa v tejto oblasti Kysúc, najmä v Terchovej a Lutiši, začína ustálenou predohrou (rozohrou) hudby. Spieva sa voľným tempom (vlekom) tak, že muzika najprv prehrá pieseň v rýchлом tempe (sekom, alebo skokom) a po prehraní vlastnej piesne sa voľným tempom pripája spevák a spevácka skupina spôsobom solo-tutti.

Osobitne si treba všimnúť spôsob skupinovej interpretácie. Pri spoločnom speve mužov a žien spravidla muži spievajú v hornej, ženy v dolnej polohe – oktáve, teda *unisono*. Harmonická faktúra pri viachlasnom speve je zaujímavá tým, že sa paralelné tercie striedajú s unisonom a v kadenčných častiach sa piesne obohacujú aj o kvintové rozvedenia, často aj o trojhlas, v ostatných oblastiach Kysúc spravidla len o paralelné tercie. Podotýkame však, že harmonická faktúra tu nemá ustálenú podobu. Speváci rozvádzajú hlasy nie na základe pevnej schémy, ale na základe vnútornej intuície, to znamená, že viachlas tvoria pociťovo, odvodením harmonických postupov, najmä prostredníctvom paralelných tercií, často aj kvintakordálnych postupov.

Škoda, že v dôsledku pôsobenia nivelizujúcich činiteľov na hudobné myslenie a cítenie obyvateľstva dochádza aj v tejto oblasti k strate pôvodných foriem hudobného a vokálneho prejavu. Umelé harmonické tvary, bez rešpektovania charakteristických znakov, t. j. opieranie sa o diatonickú skupinu tónov, ktorá obsahuje len tri základné harmonické funkcie: T (tónický kvintakord I. stupňa), D (dominantný kvintakord V. stupňa), často aj S (subdominantný kvintakord, alebo 6/4 kvartsektakord IV. stupňa), zrýchľovanie tempa, obohacovanie pôvodne rovnej melodickej linky nenáležitými melizmami, „ozdobkami“, zapájanie novodobých hudobných nástrojov, napr. akordeón, heligónka, do čisto vrchárskeho inštrumentálneho zoskupenia sú odrazom najmä spoločenskej objednávky, vyplývajúcej zo zmeny životného štýlu.

Obdobie 60. až 70. rokov minulého storočia bolo obdobím zreteľného zlomu v manifestnej zložke fungovania kultúry na Kysuciach. Hudobno-vokálna kultúra smerovala od tradičnej ku súčasnej podobe kultúry, keď dochádzalo k zriekaniu sa tradičných foriem folklóru. Nastalo vedomé, nekritické preberanie novodobej masovej kultúry; nástup nivelizujúcich činiteľov.

Zovšeobecnením výskytu jednotlivých foriem hudobno-vokálneho prejavu sme dospeli k názoru, že na Kysuciach sa vytvorili tri subregionálne hudobno-vokálne oblasti:

- oblasť Kysuckej vrchoviny, charakterizovaná výskytom vrchárskych muzičiek a aerofónov
- oblasť Javorníkov, charakterizovaná výskytom cimbalových muzík, s prvkami novodobej, novouhorskej kultúry
- oblasť Kysuckých Beskýd, pôvodne charakterizovaná výskytom gajdošskej a tzv. gorol'skej muziky s prvkami goralského hudobného dialektu.

Tradičné ľudové hudobné nástroje na Kysuciach

Tradičné ľudové hudobné nástroje sú priamymi prostredníkmi realizácie hudobného inštrumentálneho folklóru. Tradícia slovenských ľudových hudobných nástrojov sa rozvíjala na báze karpatsko-balkánskeho inštrumentára (Leng, L. – Móži, A.: *Náuka o slovenskom hudobnom folklóre*, Bratislava, UK 1977). Pri ich definovaní rozlišujeme užší a širší pojem, čím rešpektujeme rozdielnosť pôvodu a funkcie. Za ľudové hudobné nástroje v užšom slova zmysle považujeme cieľavedome, dedinským ľudom samostatne a vlastnoručne upravené alebo zhotovené predmety a zariadenia, umožňujúce reprodukovat' štylizované, t. j. v prírode bežne neobsiahnuté tónové a rytmické prejavy, ktoré sú schopné podieľať sa na hudobnom umeleckom prejave (napr. na Kysuciach korýtkavalovce, trombity, malý stolový cimbal, baska, gajdy, koncovka). Za ľudové hudobné nástroje v širšom slova zmysle považujeme aj nástroje remeselné-továrenskej výroby s tzv. umelým pôvodom, ktoré sú prispôbené tradičným ľudovým nástrojovým druhom, s cieľom interpretácie ľudovej hudby (napr. na Kysuciach kontrabas a veľký cimbal, nástroje používané v zostave ľudových hudieb).

Ľudové hudobné nástroje na Kysuciach môžeme podobne ako ľudové nástroje Slovenska, rozdeliť do štyroch nástrojových rodín.¹



¹ Nástroje vyskytujúce sa na Kysuciach sú bližšie identifikované v poznámkach.

A. Dvojmo spriahnutý akustický systém – samoznejúce

I. CELOZVUČNÉ – idiofonické

1. bicie	a/ o seba: b/ predmetom:	pukačka, klepáč ² klopačka
2. brnkacie	a/ hráčom: b/ mechanizmom:	rapkáč ³ , verklík ⁴
3. natriasané	a/ na ráme, šnúre: b/ v uzavretom objeme:	kulaga, bunkoš, džarkovská palica ⁵ chrastidlo ⁶ , krahul'ce ⁷ , hrkadlo z mechúra ⁸ zvonce spiežovce, zvonce liate ⁹
4. trecie	a/ hráčom: prstom b/ predmetom:	Melkharmonika píla ¹⁰
5. vzduchové	a/ vzduchom prerážajúce: b/ jazýčkové:	frndžadlo ¹¹ , bič ¹² ťuvík, ústna harmonika ¹³ , heligónka ¹⁴

² **klepáč**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

³ **rapkáč**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

⁴ **verklík**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

⁵ **džarkovská palica**; výskyt – oblasť Javorníkov, využitie – pri zábavkách džarkov

⁶ **chrastidlo**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

⁷ **krahul'ce**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – melodramatický prvok, najmä v detských hrách

⁸ **hrkadlo z mechúra**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

⁹ **zvonce spiežovce**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – melodramatický prvok v detských hrách

zvonce liate; výskyt – celý región Kysúc, využitie – melodramatický prvok v detských hrách

¹⁰ **píla**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v detských hrách ,ako zvuková hračka

¹¹ **frndžadlo**; výskyt- celý región Kysúc, využitie – v detských hrách

B. Trojmo spriahnutý akustický systém – súznejúce

II. BLANOZVUČNÉ – membránofonické

1. bicie	a/ rukou: b/ predmetom:	tamburína ¹⁵ , lubjok ¹⁶ bubon – malý, veľký ¹⁷
2. trecie	a/ paličkou: b/ niťou:	zambomba bukáč
3. druhotne rezonujúce – mirlitony	a/ plošné: b/ valcové:	hrebeň ¹⁸ trstinové drnčadlo

III. STRUÑOZVUČNÉ – chordofonické

1. jednoduché bez skracovania strún	a/ bicie: b/ brnkacie: c/ trecie:	cimbal – malý, veľký ¹⁹ drumbľa ²⁰ harfa
2. zložené so skracovaním strún	a/ brnkacie: b/ trecie:	cítara korýtko-valovce ²¹ , husle, basička, basa ²²

¹² **bič**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – pri naháňackách a detských hrách

¹³ **ústna harmonika**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – sprievodný melodický nástroj pri detských hrách

¹⁴ **heligónka**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – sólo nástroj nahrádzajúci inštrumentálne zoskupenie

¹⁵ **tamburína**; výskyt – v mestskom prostredí, využitie – rytmický sprievod k spoločenským hrám

¹⁶ **lubjok**; výskyt – oblasť Kysuckých Beskýd (Čierne, Skalité), využitie – pri chlapčenských zbojníckych hrách

¹⁷ **bubon – malý, veľký**; výskyt – mestské prostredie, využitie – v dychovkách ako rytmizujúci nástroj

¹⁸ **hrebeň**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – pri dobrom harmonickom cítení, ako melodický sprievod k hrám

¹⁹ **cimbal – veľký, malý**; výskyt – mestské prostredie, najmä v oblasti Javorníkov, využitie – sólo a sprievodný nástroj v súborovej práci, taktiež ako samostatný koncertný nástroj

²⁰ **drumbľa**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – melodramatické podfarbenie

IV. VZDUCHOZVUČNÉ – aerofonické

1. hranové	a/ bez štrbiny: b/ so štrbinou:	podolka, pískače ²³ rífová píšťalka, koncovka ²⁴ , fujara, pastierska píšťala ²⁵
2. bezhranové	a/ náustkové: b/ nátrubkové: c/ plátkové:	pastiersky roh, fujara trombita ²⁶ , ohoňok ²⁷ signálna trúba plechová ²⁸ gajdy ²⁹ , kozok ³⁰

²¹ **valovce-korýtko**; výskyt – Vadičovská dolina, využitie – sólo nástroj aj ako súčasť inštrumentálneho zoskupenia vrchárskej valovcovej muziky

²² **husle**; výskyt – celý región, využitie – sólo nástroj, tiež súčasť inštrumentálnych zoskupení

basička; výskyt – Kysucká vrchovina, využitie – súčasť inštrumentálnych zoskupení, tzv. nebeská, buková, drevená muzika

basa; výskyt – Javorníky, stredné a dolné Kysuce, Beskydy, využitie – súčasť inštrumentálnych zoskupení, tzv. cimbalovka

²³ **pískače**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – v hrách detí

²⁴ **koncovka**; výskyt – oblasť Kysuckej vrchoviny, využitie – sólo nástroj, sprievodný melodický nástroj vo vrchárskych muzikách Kysuckej vrchoviny, využívaný v súborovej práci

²⁵ **pastierska píšťala**; výskyt – oblasť Kysuckých Beskýd a Javorníkov, využitie – sólo nástroj a sprievodný nástroj v súborovej práci

²⁶ **pastiersky roh a fujara trombita**; výskyt – Kysucká vrchovina, Kysucké Beskydy, využitie – signálny nástroj pastierov, sólo nástroj i skupinové využitie v súborovej práci

²⁷ **ohoňok**; výskyt – celý región Kysúc, využitie – signálny nástroj, zvuková hračka

²⁸ **signálna trúba plechová**; výskyt – celý región, využitie – signálny nástroj, zvuková hračka pri regrútskych a vojenských hrách

²⁹ **gajdy dvojzvukové**; výskyt – oblasť Kysuckých Beskýd, využitie – sólo nástroj, tiež súčasť inštrumentálneho zoskupenia tzv. gajdošskej muziky

³⁰ **kozok**; výskyt – oblasť Kysuckých Beskýd; využitie – detská zvuková hračka